

ВІЛЕНУ СЕРГІЙОВИЧУ ГОРСЬКОМУ - 70!

Ткачук М. Л.

ВІЛЕН ГОРСЬКИЙ: ВЧЕНИЙ, ПЕДАГОГ, ОСОБИСТІТЬ

У шерезі імен, якими по праву пишається українська історико-філософська наука, серед найперших стоїть ім'я Вілена Горського - одного з найдосвідченіших фахівців у галузі історії філософії, вченого, чії праці відомі далеко за межами України, талановитого викладача, що відкрив шлях до науки кільком генераціям українських дослідників. Сьогодні він - визнаний флагман історико-філософської україністики, його ідеї і творчі здобутки є орієнтирами для дослідників історії української філософії.

Про Вілена Сергійовича не можна говорити в якійсь одній іпостасі - надто неординарна він людина. Та, мабуть, найважливіших з них усе ж таки три: вчений, педагог, особистість.

Свій шлях у науці Вілен Горський, вихованець філософського факультету Київського університету ім. Тараса Шевченка, починав у 60-ті роки. Його становлення й зростання як науковця відбувалось у стінах Інституту філософії НАН України, де Вілен Сергійович працював майже сорок років.

Поколінню філософів-шістдесятників, до якого належить Вілен Горський, доля, як відомо, не судила вельми сприятливих умов фахового зростання й творчого пошуку. Філософування в рамках сумнозвісного «Маніфесту», підкріпленого чіткими директивами КПРС - КПУ, за неунікним виконанням яких пильно стежив злагоджений державно-карний механізм, не надавало творчій наснаги радянським філософам, в яких партія воліла бачити, насамперед, незламних бійців ідеологічного фронту. За радянських часів філософія мусила жити й розвиватися в умовах, що самі по собі виключають можливість її розвитку, зашорюючи думку, стискаючи її у штучному просторі, позбавленому життєдайного повітря, поза яким неможливе вільне й чисте мислення. Втім, чим більше намагалися тримати філософію «в шорах», тим упертішим ставав внутрішній опір приневоленої думки, в якому поступово зріла «інша», не санкціонована комуністичною системою, філософія. «У кухнях наших осель у "хрущовках", - згадує Вілен Сергійович, - читалися книги сучас-

них "буржуазних" філософів, точилися палкі дискусії, реально здійснювався філософський діалог, що формував культуру мислення кожного з нас. Але справа не обмежувалася кухнею. Суттєво, що результати, одержані на полі "тіньової" філософії - бодай частково, проривалися крізь систему заборон, визначаючи далеко не однозначний результат сукупного здобутку легалізованої філософії. Клітка, до якої заганяли філософію, з часом втрачає свою міць і монолітну непорушність. Й там, де грати виявлялися не такими міцними, виникала можливість хоч трохи здобути простору для легалізації результату справді творчого філософського пошуку» [1].

Серед нечисленних лакун, де той, хто, як Вілен Сергійович, прагнути чесного і наукового пошуку істини, отримував більш-менш вільне, принаймні порівняно з іншими сферами філософського знання, поле філософування, була історія філософії. Звісно, що й це поле мало свої, досить жорсткі ідеологічні кордони, втім, специфіка історико-філософського дослідження, неунікно налаштованого на діалог з іншими філософами і філософіями, створювала певні можливості як для фахового зростання і реалізації власного творчого потенціалу, так і для збереження вітчизняною філософією «людського обличчя». Тож і не дивно, що в генерації філософів-шістдесятників, яка склалася у часи хрущовської відлиги, переважали історики філософії.

Історико-філософські зацікавлення Вілена Сергійовича, що визначилися ще у студентські роки, привели його до того відділу інституту, котрий займався вивченням історії філософії в Україні. Багаторічна праця у цій галузі історико-філософського знання визначила коло проблем, з розробкою яких пов'язані найголовніші здобутки Горського-науковця.

Займатись історією вітчизняної філософії за радянських часів було, як відомо, далеко не просто: «кожний позитивний результат досягався за умови жорсткого пресингу, що здійснювався офіційною ідеологією» [2]. Суворе табу лежало як на окремих мислителях минулого, так і на цілих розділах історико-філософської україністики, над якою впродовж

десятиліть блукали привиди «буржуазного націоналізму» й ідеалізму різного гатунку. Тим на більшу повагу заслуговують науковці Інституту філософії, які за таких україно-несприятливих обставин спромоглися досягти у цій галузі історико-філософського знання вагомих здобутків. Значна їх частка пов'язана саме з дослідженнями Вілена Горського.

Наукова біографія Вілена Сергійовича розпочалася з вивчення україно-болгарських філософських зв'язків у другій половині XIX ст., результатом якого стали його кандидатська дисертація, захищена 1966 року, і перша книга, написана у співавторстві з болгарським колегою Михайлом Бичваровим [3]. Уже під час роботи над цією темою почали накреслюватися наукові пріоритети дослідника й, насамперед, його зацікавлення методологічними проблемами історико-філософського дослідження, першим виразом якого стала спроба піднятися від аналізу конкретного матеріалу до теоретичного узагальнення проблеми вивчення механізму ідейних зв'язків та їхньої ролі у розвитку філософії. Відзначимо, що методологічні експлікації, викладені у згаданому дослідженні, знайдуть розгортання в подальших працях В. Горського, визначивши його стійкий інтерес до проблеми діалогу філософських культур.

З другої половини 60-х років Вілен Сергійович зосереджується на вивченні методологічних проблем історико-філософської науки взагалі й історико-філософської україністики зокрема. Головні зусилля дослідника спрямовуються на вивчення методології історико-філософського аналізу механізмів взаємодії філософії з іншими компонентами культури - політикою [4], наукою [5], мистецтвом [6]. Відповідно до кола зацікавлень дослідника залучається ціла низка важливих у теоретичному й методологічному відношенні проблем історико-філософської науки, зокрема: особливості філософії окремого народу, співвідношення всесвітньої й національної історії філософії, поняття «філософська школа» та ін. Значний досвід дослідника в аналізі зазначених проблем знайшов узагальнення в докторській дисертації «Соціологічний аспект історико-філософського дослідження», захищеній 1978 року.

Уже з початку 70-х років до кола наукових студій Вілена Горського входить одна з найважливіших проблем історико-філософської науки - проблема тлумачення тексту. Підсумком його багаторічних студій у цій галузі стала праця «Историко-философское истолкование текста» (К., 1981), що містить, вперше в українській історико-філософській літературі, ґрунтовний аналіз складного комплексу проблем, пов'язаних із тлумаченням тексту в процесі історико-філософського дослідження.

Значний досвід осмислення теоретичних і методологічних проблем історії філософії, набутий Віленом Горським у 60-70-х роках, неабияк сприяв поступовій переорієнтації української історико-філософської науки від натуралізації до гуманізації,

перенесенню центру її уваги на особистісний вимір філософії та її історії. Надзвичайно важливу роль у цьому гуманітарному повороті відіграли його праці 80-х років, наскрізний мотив яких - ствердження культурологічного підходу в історико-філософських дослідженнях. Цей підхід, що ґрунтується на розумінні філософії як особливої сфери духовної діяльності, в якій знаходить вираз людське усвідомлення граничних підстав буття, широкого кола смисложиттєвих проблем, виявив себе плідною альтернативою традиційному просвітницькому поглядові на історію філософії як однолінійно спрямований до пізнання абсолютної істини монологічний процес. На відміну від останнього, осмислення філософії в контексті культури як сфери людського спілкування і взаємодії стверджує, насамперед, необхідність діалогічного розуміння історико-філософського процесу, увиразнюючи плюралізм і багатоманітність нескінченного філософського пошуку. Історія філософії, згідно з таким розумінням, набуває образу своєрідного філософського симпозіону, де не існує «вершин» і нижчих щаблів, де немає абсолютно правих чи неправих, де вшановується кожний голос, індивідуальний і самоцінний, рівних і вільних співрозмовників.

Стверджуючи необхідність культурологічного підходу до вивчення історії філософії, Вілен Горський вводить до нашого наукового обігу надзвичайно важливе в теоретичному й методологічному сенсі поняття «філософська культура», що позначає «особливу сферу культури, яка утворюється внаслідок концентрації довкола філософії різних споріднених з нею форм діяльності, через які здійснюється самоствердження й розвиток людини» [7]. Пересмислення історії вітчизняної філософії, здійснене через призму поняття «філософська культура», уможливило подолання численних стереотипів як щодо її цілісного образу, так і щодо конкретних періодів розвитку. Важко переоцінити в цьому сенсі значення численних наукових праць Вілена Горського, присвячених філософській культурі киево-руської доби, а надто його монографічних досліджень [8], відомих далеко за межами України. Ці праці стали не лише значним кроком у вивченні витоків вітчизняної філософії, в аналізі тих філософськи значущих ідей, що функціонували в давньоруській культурі, а й суттєво поглибили уявлення історико-філософської науки про взаємозв'язок філософії з іншими формами культури, зокрема з релігією, мистецтвом, літературою, на конкретному історичному матеріалі увиразнили особливості середньовічної філософської думки як морально-філософсько-теологічного синкретизму. Спростовуючи просвітницький погляд на філософію виключно як на знання, викладене мовою логічних понять і представлене у вигляді певної теоретичної системи, стверджуючи значимість і легітимність духовно-практичного осягнення світу як форми філософування,

розвідки Вілена Горського дали надійний методологічний орієнтир сучасним дослідникам як філософської культури киево-руської доби, так і вітчизняного середньовіччя в цілому. Коло фахівців у цій галузі, вихованих безпосередньо Віленом Сергійовичем, продовжує зростати, поповнюючись молодими науковцями.

90-ті роки позначені в творчості Вілена Горського напруженою науковою діяльністю в галузі історико-філософської україністики, найважливіші результати якої знайшли узагальнення в його навчальному посібнику «Історія української філософії: Курс лекцій» (К., 1996), - ця праця, що витримала вже чотири видання, видається найвдалішою з усіх спроб систематизації й цілісного осмислення тих філософських процесів, що розгортались в Україні впродовж її історії, - та монографії «Філософія в українській культурі» (К., 2001). З-поміж аналогічних за задумом видань ці праці вирізняються спокійною й виваженою манерою викладу, а головне - ретельно продуманим теоретико-методологічним обґрунтуванням, що підсумовує багаторічний досвід історико-філософських студій ученого, ще раз доводячи плідність культурологічного підходу до історії філософії, необхідність осмислення філософської думки минулого в контексті історії національної культури. Нового звучання набуває в його працях останніх років проблема діалогу філософських культур, що знаходить ґрунтовний аналіз як у конкретно-історичному, так і в теоретичному її вимірах.

Етапність 90-х років у творчості Вілена Горського пов'язана не лише з особистими науковими студіями, а й з його діяльністю як організатора науки, справжній талант якого він виявив, очоливши 1992 року кафедру філософії та релігієзнавства Національного університету «Києво-Могилянська академія». Саме завдяки зусиллям Вілена Сергійовича, що згуртував довкола кафедри провідних фахівців у різних галузях української філософської науки, молодий колектив дуже швидко заявив про себе не лише як необхідний компонент у структурі навчального закладу, а й як справжній науковий осередок, де панує атмосфера творчості та дослідницького пошуку. Свідчення цього - численні монографії, підручники, наукові статті, переклади, підготовлені співробітниками кафедри. В тому, що кафедра підтримує плідні наукові взаємини з фахівцями із Швейцарії і Німеччини, Канади і Франції, Польщі та Росії, що її знають і шанують як значний і перспективний центр історико-філософських студій, ми вбачаємо величезну особисту заслугу Вілена Горського. Особливо відзначимо провідну роль Вілена Сергійовича у створенні на кафедрі філософії та релігієзнавства НаУКМА продуктивного осередку історико-філософської україністики. Численні наукові конференції, присвячені актуальним проблемам розвитку цієї галузі історико-філософського

знання, що згуртували навколо колективу кафедри знаних фахівців і молодих науковців, збірки наукових праць «Спадщина Памфіла Юркевича: світовий і вітчизняний контекст» (К., 1995), «Київські обрії: історико-філософські нариси» (К., 1997), «Образ Христа в українській культурі» (К., 2001), колективна монографія «Київ в історії філософії України» (К., 2000), підготовлені авторськими колективами під проводом Вілена Горського, стали помітними подіями у філософському житті України.

Праця на посадах завідувача кафедри філософії та релігієзнавства НаУКМА, декана гуманітарного факультету виявила повною мірою й особливий талант Вілена Сергійовича як викладача та педагога. Йдеться не лише про фахово бездоганні лекції професора Горського чи про його сумлінну працю як наукового керівника і консультанта. Йдеться, насамперед, про його повсякчасне вболівання за майбутнє української філософії - за тих, кому доведеться відкрити нові сторінки в її історії.

На долю Вілена Сергійовича випала надзвичайно складна і відповідальна справа розбудови філософської освіти у відроджуваній Академії. Складна, бо ж філософія не зводиться до певної суми знань, що їх можна передати. Відповідальна, бо саме філософське знання, як знання норм для мислення, буття й діяльності, покликане здійснювати в академічному середовищі ідею університету, опікуючись не лише фаховою вченістю, а й вищою культурою особистості. Розв'язуючи ці завдання, Вілен Горський спирався передусім на виплекане розуміння того, що сенс філософії полягає у формуванні в людини здатності до творчого й критичного мислення. Цій меті й була підпорядкована та величезна копійка робота з розроблення й впровадження системи філософських дисциплін, складання навчальних програм і планів кафедри, їхнього гідного забезпечення викладацькими кадрами, в якій Вілен Сергійович виявив неабиякі здібності організатора. Щире вболівання за справу, мудрість і толерантність, здатність до сміливого експерименту, відкритість новаціям - риси, що особливо відзначають Вілена Горського як керівника.

Про відданість Вілена Сергійовича справі розбудови філософської освіти обов'язково писатимуть майбутні історики НаУКМА. Та вже сьогодні можна радіти з того, що опіка ґрунтовною і всебічною підготовкою майбутніх фахівців - істориків філософії, що її здійснює Вілен Горський як керівник магістерської програми з історії філософії, діяльна підтримка дослідників-початківців, активне залучення студентів до наукової роботи (згадаймо різьвяні диспути, філософські школи, студентські конференції, видання альманаху «Магістеріум. Історико-філософські студії», молодіжний філософський дискусійний клуб, в які вкладена частка душі Вілена Сергійовича) принесли перші плоди - вихованці кафедри здобувають наукові ступені, здійснюють

цікаві історико-філософські дослідження, читають важливі лекційні курси, виявляючи прищеплені в студентські роки професіоналізм і вболівання за свою справу.

Професійні якості Вілена Горського добре відомі й шановані його учнями та колегами. Але щира любов, з якою ставляться до нього ті, з ким він працює, й ті, кого він навчає, виростає із захоплення від самого спілкування з цією дивовижною людиною. Вілен Сергійович - філософ не лише за фахом. Мудрість слова і діла, інтелігентність, толерантність, відкритість до іншого - такими є найперші ознаки його особистості. Злагода з собою, з ближнім, із цілим світом, в якому живе Вілен Сергійович, м'яким світлом і теплом падає на кожного з тих, кому випало спілкуватись із ним. Оптимізм

і добрий гумор, з якими він ставиться до життя з його нескінченними проблемами, діють на оточуючих якимось особливо втішно,- тому, мабуть, біля нього завжди так людно.

Але, напевне, не тільки в душевній щедрості й доброзичливості криється таємниця надзвичайної привабливості Вілена Сергійовича. Для всіх нас видається справжнім дивом енергія і працездатність, якась особлива життєва сила цієї невтомної людини, що, здається, натрапила на невичерпне джерело сил і натхнення.

Сьогодні Вілен Горський, сповнений ідей і задумів, відкриває новий етап творчого життя. Попереду - нові дослідження, нові книги, нові учні, а значить - нове свято спілкування з нашим Віленом Сергійовичем - Ученим, Педагогом, Особистістю...

1. Горський В. С. Дещо про історію з історією філософії I (Суб'єктивні роздуми з приводу ювілею) // Магістеріум.- Вип. 1. Історико-філософські студії,- К., 1998.- С 138.
2. Там само.- С 140.
3. Див.: Бичваров М., Горський В. Україно-болгарські філософські зв'язки (друга половина XIX ст.).- К., 1966.
4. Див.: Горський В. С. Соціальне середовище та історико-філософський процес- К., 1969.
5. Див.: Азархін А. В., Горський В. С. Коперник. Бруно. Галілей.- К., 1974.
6. Горський В. С. У пошуках істини: Взаємодія філософії і мистецтва.- К., 1979.
7. Горський В. С. Поняття «філософська культура» в історії філософської і общественної думки народів СРСР // Діалектика інтернаціонального і національного в розвитку общественної думки.- Кишинев, 1984.-С. 120.
8. Див.: Його ж. Філософські ідеї в культурі Київської Русі XI - початку XII в.- К., 1988. Нариси з історії філософської культури Київської Русі (серед. XII - серед. XIII ст.).